

მეცნიერის გახსენება

გთავაზობთ ცნობილი ქართველი პოლიტოლოგის ალექსანდრე რონდელის (1942-2015) წერილს, რომელიც 1994 წელს დაიბეჭდა რუბრიკით „თვალსაზრისი“ და წარმოადგენდა იმდროინდელი ქართული რეალობის გააზების მცდელობას.

ალექსანდრე რონდელი

პოლიტიკა: მითები და რეალობა

რევოლუციური ძვრების, ახალი სუვერენული სახელმწიფოების წარმოქმნის, დეკოლონიზაციისა და იმპერიების დაშლის ეპოქებში საზოგადოება უკიდურესი პოლიტიზაციით და ხშირად ასევე უკიდურესი პოპულიზმით ხასიათდება. საბჭოთა კავშირის, უკანასკნელი იმპერიის დაშლა ამ მხრივ გამონაკლისი როდია. უფრო მეტიც, პოლიტიკური მითოლოგია, ზღვარს გადასული ნაციონალიზმი და პოპულიზმი, პათოლოგიური ოპტიმიზმი და გულუბრყვილობა ჭარბად იყო და ჯერაც არის წარმოდგენილი ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში, ზოგში მეტისმეტად. ამ უკანასკნელთა შორის საქართველოცაა.

პროვინციული ლიტერატურული კრიტიკისა და ფსევდო-პატრიოტული ისტორიის პოზიციებიდან დანახული რთული პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური პროცესები და მექანიზმები მიტინგებისა და მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა მეშვეობით რესპუბლიკის მოსახლეობის დიდი ნაწილის ცნობიერებაში აისახა პრიმიტიული სტერეოტიპებისა და ლოზუნგების სახით. ჭეშმარიტ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ კულტურას, კრიტიკული აზროვნების უნარმოკლებულ საზოგადოების დიდ ნაწილში პოპულიზმმა მეტად ნოყიერი ნიადაგი პოვა.

ჩვენი ხალხის დიდი უმრავლესობის დაბალი პოლიტიკური და ეკონომიკური კულტურა ლოგიკური შედეგია ხანგრძლივი კომუნისტური ბატონობისა, როცა რამდენიმე თაობა გაიზარდა მეტად სპეციფიურ სოციალურ-პოლიტიკურ ვითარებაში და რეჟიმის მიერ „გამანქურთებული“ იყო. ჩვენ, სამწუხაროდ, არ გვყავდა პოლიტიკური ელიტა, ბირთვი, რომელიც მოულოდნელად მიღებული დამოუკიდებლობის პირობებში ბრძნულ, გამოზომილ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ გადაწყვეტილებებს მიიღებდა. ესეც კომუნისტური წარსულის შედეგია - იმ პირობებში ამგვარი ელიტის მომზადება შეუძლებელი იყო. დესტრუქციული შხამით ნაჯერი ნაციონალიზმიც ამ წარსულის შედეგია - ხალხებს, რომელთა საზოგადოებრივი და კულტურული განვითარება სრულყოფილი არ იყო, ნაციონალიზმი ევლინება სპეციფიური, მეტად იდეოლოგიზირებული სახით. საქართველო ამ მხრივ გამონაკლისი არაა, მაგრამ ბალტიის რესპუბლიკებში საზოგადოებას ბევრად მეტი პოლიტიკური და ეკონომიკური კულტურა გამოაჩნდა და შედეგებმაც (დასავლეთის ყოველმხრივი დახმარების წყალობითაც!) არ დააყოვნა.

სახელმწიფოების წარმოშობა ახალი მოვლენა არაა. XX საუკუნეში ასზე მეტი ახალი სახელმწიფო შეიქმნა და ახალი საუკუნის დამდეგამდე შესაძლოა მათ კიდევ რამდენიმე შეემატოს. ყოველი ახალი სუვერენული ქვეყნის გაჩენა სპეციფიური პირობებისა და ფაქტორების მოქმედების შედეგია. მისი დამოუკიდებლად არსებობა კი, განსაკუთრებით საწყის ეტაპზე, ჩვეულებრივ უაღრესად რთული, დრამატული პროცესია. სახელმწიფოებრიობა ერთ დღეში არ ყალიბდება, სახელმწიფო მშენებლობა უაღრესად რთული და წინააღმდეგობებით აღსავსე პროცესია, რომელიც გარკვეული და შიდა ფაქტორების ზეგავლენით ხორციელდება. განსაკუთრებით გამწვანებულია ახალგაზრდა პატარა სახელმწიფოების სუვერენული არსებობის დაწყებითი ფაზა, როცა ამგვარ სახელმწიფოს უხდება დინამიურ და დაუნდობელ საერთაშორისო საზოგადოებაში საკუთარი ადგილის მოძებნა, მისი ცალმხრივად განვითარებული,

ახალი ეროვნული ამოცანებისათვის ხშირად გამოუსადეგარი მეურნეობის დარგობრივი და ტერიტორიული სტრუქტურების ტრანსფორმაცია და ყველაფერი ეს - უმწვავესი სოციალური და ეკონომიკური კრიზისის პირობებში. თუ ამგვარ ვითარებაში მყოფი ახალგაზრდა, ეკონომიკურად და პოლიტიკურად უსუსური ქვეყანა სამოქალაქო ომისა და ეთნოკონფლიქტების კერა გახდება, მისი გადარჩენა, სუვერენული განვითარება, შესაძლოა სათუოც კი გახდეს.

სუსტი ქვეყანა, უსუსური სახელმწიფო

არჩევნ ძლიერ და სუსტ ქვეყნებს, ძლიერ და სუსტ სახელმწიფოებს. ქვეყანა შეიძლება ძლიერი იყოს სამხედრო და ეკონომიკური თვალსაზრისით, მაგრამ როგორც სახელმწიფო იყოს საკმაოდ სუსტი (მაგ. ნიგერია, ბრაზილია). შეიძლება იყოს სუსტი, პატარა ქვეყანა, მაგრამ ამავე დროს ძლიერი სახელმწიფო ჰქონდეს (მაგ. ნიდერლანდები, ნორვეგია, ავსტრია). ეროვნული უსაფრთხოების თვალსაზრისით სუსტი სახელმწიფოებრიობის მქონე თუნდაც გიგანტ ქვეყანას არანაკლები, თუ მეტი არა, პრობლემები ექნება ძლიერი სახელმწიფოებრიობის მქონე სუსტ, პატარა ქვეყანასთან შედარებით. შიდა სისუსტე, სოციალური და ეთნიკური გათიშულობა, სუსტი ეკონომიკა, ძლიერი სახელმწიფო ინსტიტუტების უქონლობა, ეროვნულ უმცირესობათა მიმართ არატოლერანტული დამოკიდებულება ნებისმიერი ქვეყნის ეროვნულ უსაფრთხოებას უაზრობად აქცევს.

ადრე, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციისა და სხვა საერთაშორისო ინსტიტუტების შექმნამდე, როცა ქვეყნები ლიბერალურ-დემოკრატიული რეჟიმებით არც ისე ბევრი იყო, სუსტი სახელმწიფოები იშლებოდა და ძლიერი მეზობლების ნადავლი ხდებოდა, განსაკუთრებით წაგებული ომის შემდეგ. თანამედროვე საერთაშორისო საზოგადოებაში კი მომრავლდნენ ქვეყნები, რომლებსაც არ გააჩნიათ ერთიანი სამოქალაქო საზოგადოება, რომელთა მთავრობებს ხშირად არ ძალუბთ დაიცვან თავიანთი მოქალაქეების

ფუნდამენტური უფლებები და უზრუნველყონ მათი მინიმალური მოთხოვნილებები. ამის შედეგად დღეს არსებობენ ქვეყნები, რომლებსაც არც პოლიტიკური და არც ეკონომიკური სიცოცხლისუნარიანობა არ გააჩნიათ, მაგრამ მათი სუვერენულობა გარანტირებულია საერთაშორისო თანამეგობრობის, გაეროს მიერ. ვინაიდან ამ ქვეყნების მთავრობები ხშირად ვერ ახორციელებენ სამოქალაქო ხელისუფლების ელემენტარულ მოვალეობებსაც კი (მოსახლეობის განიარაღება, გადასახადებიდან საკმარისი შემოსავლის უზრუნველყოფა, ელემენტარული წესრიგის დამყარება და სხვ.), ამ მოვალეობების აღსრულება შეიძლება დაეკისროს გარეშე ძალებს, კოლექტიურად - საერთაშორისო შეთანხმების საფუძველზე, ან გავლენის საკუთარი სფეროების დამყარებაში მეტოქეობის შედეგად. ინგლისელი ექსპერტი ჯეიმს მეიელი უკმაყოფილოდ შენიშნავს, რომ სუსტი სახელმწიფოებისათვის უდიდესი შეღავათია ის, რომ „ამგვარ ქვეყანას საერთაშორისო აღიარება გააჩნია, იგი უნდა განაგრძობდეს არსებობას, მისი მთავრობის პოლიტიკური თუ ეკონომიკური უუნარობის მიუხედავად“¹.

პოლიტიკური ნარკომანია

როგორც სუვერენულმა სახელმწიფომ, საქართველომ, საკუთარი არსებობა დაიწყო თვითიზოლაციით, ნაციონალიზმის პროპაგანდით, სამოქალაქო და ეთნიკური კონფლიქტებით, მძიმე სოციალური და ეკონომიკური კრიზისით. იგივე დაემართა ზოგიერთ ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკას. მეტნაკლებად ეს მოვლენები ახასიათებს თითქმის ყველა ხსენებულ რესპუბლიკას, მაგრამ საქართველოში, ზოგიერთი რესპუბლიკის მსგავსად, ყველა აღნიშნულმა მოვლენამ და პროცესმა უკიდურესად მწვავე ხასიათი მიიღო.

¹ James Mayall, *Nationalism and International Society*, Cambridge University Press, 1990, p. 123.

საქართველოში შექმნილ დრამატულ ვითარებას საფუძვლად ედო ბევრი ობიექტური მიზეზი და ეს დასტურდება ყველა ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკაში და პრაქტიკულად ყველა ყოფილ სოციალისტურ ქვეყანაში მომხდარი ანალოგიური ან ძალიან მსგავსი მოვლენებით. მაგრამ იყო ბევრი სუბიექტური მიზეზი და ფაქტორი - უკიდურესი პოპულიზმი, პატრიოტიზმად გასაღებული იაფფასიანი ნაციონალიზმი, ხელისუფლებაში მოსულთა დიდი ნაწილის დილეთანტიზმი და სრული უმეცრება. საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებაში ადრე მოკალათებული გოგოლისა და სალტიკოვ-შჩედრინის ცნობილი ტიპები შეცვალა ილია ჭავჭავაძის, გიორგი ერისთავის, დავით კლდიაშვილისა და პოლიკარპე კაკაბაძის უკვდავმა გროტესკულმა პერსონაჟებმა.

საქართველოს ეროვნული ინტერესების განსაზღვრა, საშინაო და საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტების შემუშავება და შედეგაინი პოლიტიკის განხორციელება მმართველი ელიტის საკმაოდ მაღალ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ კულტურას მოითხოვს. საზოგადოების სხვადასხვა ჯგუფი ცდილობს ეროვნული ინტერესების, საშინაო და საგარეო პოლიტიკის მიზნებისა და სტრატეგიის თავისებურად განსაზღვრას. ყველა ცდილობს საკუთარი კერძო ინტერესებისა თუ წარმოდგენების ეროვნულ ინტერესებად გასაღებას. განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს ოპოზიციის საქმიანობას - მისი კონსტრუქციული კრიტიკა და პოლიტიკური ტაქტი უზარმაზარი მნიშვნელობისაა ახალგაზრდა სუვერენული სახელმწიფოს დამოუკიდებელი პოლიტიკური კურსის ჩამოყალიბებასა და გატარებაში. განვითარებული დემოკრატიის ქვეყნებში ეროვნული ინტერესების განსაზღვრა და მათ საფუძველზე საშინაო და საგარეო პოლიტიკის შემუშავება პოლიტიკური პარტიების, აღმასრულებელი და საკანონმდებლო ხელისუფლების, სპეციალური დაწესებულებებისა და ექსპერტთა ჯგუფების მიერ ხორციელდება გარკვეული პროცედურებისა და ტრადიციების დაცვით. ახალგაზრდა სუვერენული სახელმწიფოები კი, როგორც წესი, რევოლუციური

ძვრების, პოლიტიკური კატაკლიზმების შედეგად არიან წარმოშობილნი და მათ, უმეტესწილად, გამოუცდელი, პოპულიზმისა და ნაციონალიზმის „საფუარზე“ მომძლავრებული ძალები განაგებენ. რევოლუციურ მთავრობებს ხშირად ახასიათებს მეტისმეტი იდეოლოგიზაციითა და უკიდურესი ნაციონალიზმით გამოწვეული იდეოლოგიური პათოლოგია, საზოგადოების რეალური სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების უგულვებელყოფა და საკუთარი ქვეყნისა და განსაკუთრებით გარე სამყაროს რამდენადმე სპეციფიკური, არარეალისტური, დამახინჯებული ხედვა. აქედან - სტრატეგიული ხასიათის შეცდომები, ზოგჯერ საბედისწერო.

ეკონომიკური ასპექტები თანამედროვე პოლიტიკის საფუძველია. ეროვნული ინტერესების მნიშვნელოვანი ნაწილი ეკონომიკური ხასიათისაა. გავიხსენოთ საქართველოს 1980-იანი წლების მიწურულისა და 1990-იანის დამდეგის ჩვენს მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებსა და პერმანენტულ მიტინგებზე გაბატონებული მიამიტი და კატეგორიული ეკონომიკური „შეხედულებები“ საქართველოს ეკონომიკური პოტენციალისა და შესაძლებლობების შესახებ, რომელთა მიხედვით იგი უკვე 3-5 წელიწადში ავსტრიასა და შვეიცარიას უნდა დასწეოდა (ნატო-ში შესვლაზე აღარაფერს ვამბობთ!). ეკონომიკური მითოლოგია ზოგჯერ პოლიტიკურსაც კი აჭარბებდა. ყველაფერი ეს ხდებოდა მსოფლიო მეურნეობაში და ჩვენს რეგიონში არსებული ვითარების, გაბატონებული ტენდენციების, მოსალოდნელი ძვრების შესახებ რეალური წარმოდგენების გარეშე. უფრო მეტიც, საკუთარი სამშობლოს ეკონომიკური რეალების სამარცხვინო არცოდნით. განვითარების პროცესი წარმოდგენილი იყო აბსტრაქტულად, იდეალისტურად, გეოპოლიტიკური, სოციალური, ეკონომიკური, სამართლებრივი და კულტურული ასპექტების თითქმის სრული უგულვებელყოფით. ის ექსპერტები, რომლებმაც ოდნავი ეჭვიც კი შეიტანეს არარეალურ შეფასებებსა და პერსპექტივებში და რეალისტური პროგნოზის გაკეთებას შეეცადნენ, ანტიპატრიოტებად და „ხალხის მტრებად“ მონათლეს. სერი-

ოზული ეკონომიკური ანალიზის მაგიერ პოპულისტური, იაფფასიანი შეფასებები და ლოზუნგები გაბატონდა. ისეთი უმნიშვნელოვანესი საკითხები, როგორც იყო ენერგომემცველებითა და სურსათით ქვეყნის უზრუნველყოფა, საქართველოს მატერიალური წარმოების დარგებისათვის ნორმალური სამუშაო პირობების შექმნა და ერის ინტელექტუალური პოტენციალის შენარჩუნება მეტად ზედაპირულად, არარეალისტურად იყო განხილული და „გადაწყვეტილი“. რად დაუჯდა ეს ჩვენს ქვეყანას, ყველანი კარგად ვხედავთ.

ინტეგრაცია თუ ტყვეობა?

საქართველო, ისევე როგორც სხვა ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკები (ყველაზე ნაკლებად ბალტიის ქვეყნები), ჯერჯერობით სოციალურად, ეკონომიკურად, ტექნოლოგიურად და კულტურულად „შეუთავსებადია“ დანარჩენ სამყაროსთან, სადაც საბაზრო ეკონომიკაა გაბატონებული. ამავე დროს თითქმის ორი საუკუნის განმავლობაში საქართველოს მეურნეობის დარგობრივი და ტერიტორიული სტრუქტურები ვითარდებოდა გამომდინარე ჯერ შიდასაიმპერიო, ხოლო შემდგომში „შიდასაკავშირო“ შრომის დანაწილების ინტერესებიდან. საწარმოო და სოციალური ინფრასტრუქტურის მნიშვნელოვანი ნაწილიც იგივე პრინციპზე შეიქმნა და განვითარდა. ბუნებრივია, რომ ისეთი ინერციული სისტემის, როგორცაა ქვეყნის მეურნეობა, ორიენტაციის, დარგობრივი და ტერიტორიული სტრუქტურების, ნედლეულის წყაროებისა და გასაღების ბაზრების შეცვლა არც ერთ და არც ათ წელიწადში მოხერხდებოდა, ისიც ძირეული სოციალურ-ეკონომიკური ძვრების პირობებში, როცა სოციალური და ეკონომიკური კრიზისი არა ახალი კაპიტალდაბანდებების მოზღვავენას (საიდან? ვისგან?), არამედ წარმოების „დამბლასა“ და ჰიპერინფლაციას იწვევს. „სნგ“-ს შექმნა მხოლოდ რუსეთის იმპერიული ძალების სურვილის შედეგი არ არის. ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკები სნგ-ში მხოლოდ პოლიტიკური დაწოლის შედეგად არ შესულან. პირველ ყოვლისა, მათ ამ ნაბიჯის გადად-

გმისადმი უბიძგა უკიდურესმა ეკონომიკურმა აუცილებლობამ, ნორმალური ეკონომიკური ინტეგრაციისაგან განსხვავებით, როცა საერთო ბაზარი ან ინტეგრაციის სხვა რომელიმე ფორმა იქმნება ინტეგრაციის მონაწილეთა კიდევ უფრო ეფექტიანი განვითარების, სხვა რეგიონულ ინტეგრაციებთან ეფექტიანი კონკურენციის მიზნით. ყოფილი სსრკ 15 რესპუბლიკის ინტეგრაცია კი არა, ერთიანი სამეურნეო ორგანიზმი იყო, რომელიც ერთი ათწლეულის მანძილზე არ შექმნილა. ამიტომ სნგ-სეული ინტეგრაცია ეკონომიკური თვალსაზრისით წარმოადგენს მისი მონაწილეობის (რუსეთის ჩათვლით) ცდას გადარჩეს სრულ ეკონომიკურ და სოციალურ კატასტროფას. ეს ახალი ინტეგრაცია ვეღარ იქნება ისეთი „ხისტი“ როგორც სსრკ-ს ე.წ. „ერთიანი სახალხო-სამეურნეო კომპლექსი“ იყო. უკვე ამიტომაც, რომ საბაზრო ეკონომიკის გაბატონება, პირველ ყოვლისა რუსეთში, ინტეგრაციის უფრო მიღებულ, გავრცელებულ ფორმებს მოგვცემს, შექმნის „გეოგრაფიული“ და ტექნოლოგიური არჩევანის მეტ შესაძლებლობებს. თუმცა რუსეთი, რა თქმა უნდა, ეცდება, რომ თავისი უპირატესობა სრულად გამოიყენოს. საქართველოს, ისევე როგორც სნგ-ს სხვა წევრებს, მოუწევს აქტიური ბრძოლა მისთვის მისაღები პირობების, საკუთარი უფლებების დაცვის, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის, ტექნოლოგიური პროგრესისა და, რაც მთავარია, მაქსიმალური პოლიტიკური სუვერენიტეტისათვის. ასე ხდება დედამიწაზე ყველა არსებულ ინტეგრაციაში. ამიტომ ბევრი რამ სწორედ ჩვენ საკუთარ უნარზე იქნება დამოკიდებული. გასაგები მიზეზების გამო საქართველოს დედამიწის ზურგზე არსებულ სხვა რომელიმე ინტეგრაციაში არც და ვერც მიიღებდნენ. დღეს კი ეულად დარჩენილ საქართველოს ეკონომიკური გადარჩენის შანსი არ ექნებოდა.

აქვე უნდა აღინიშნოს ერთი მეტად მტკივნეული საკითხიც. ჩვენი მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს ეგონა და ჯერაც ჰგონია, რომ საქართველო ძალიან მდიდარი ქვეყანაა და ყველა პირობა აქვს ერთბაშად სამოთხე გახდეს. ეს მითია, თუნდაც იმიტომ რომ

ჯერ არავის გამოუკვლევია ეს საკითხი სათანადო სიღრმით და საქართველოს დონის ეკონომიკური არგუმენტაციის მოშველიებით. ეს პოპულისტური მითია, რომელმაც დიდი ზიანი მოგვაცენა. საქართველოს შეუძლია გახდეს განვითარებული ქვეყანა, მაგრამ ამას თაობების დაუღალავი შრომა, ხელსაყრელი პოლიტიკური და ეკონომიკური პირობები და ფაქტორები, მოსახლეობის კანონმორჩილება და ჭეშმარიტი დემოკრატიის გზით სწრაფი სვლა დასჭირდება. ნუთუ XXI საუკუნეში ისევ ლუარსაბ თათქარიძის ცნობილი შეხედულებებით ვაპირებთ შებიჯებას? დღეს განვითარებისა და კეთილდღეობის საწინდარი ქვეყნის მოსახლეობის „ხარისხი“, მისი შრომითი კულტურა, კვალიფიკაცია და ჩვევებია.

ევროპულობის კომპლექსი

ჩვენში არანაკლებად პოპულარულია „ევროპული“ თემა. ხშირად ვისმენთ კატეგორიულ განცხადებებს საქართველოს ევროპისაგან დროებით მოწყვეტასა და მასში აუცილებელ გარდუვალ დაბრუნებაზე. ვინ მოიგონა ეს მორიგი მითი? როდის ყოფილა საქართველო ევროპული? ნუთუ ქრისტიანობა ევროპულობის ტოლფასია? დღეს, როცა ევროპა კვლავ მსოფლიოს ყურადღების ცენტრშია „ცივი ომის“ დამთავრების შედეგად გამოწვეული ცვლილებებისა და მასში მიმდინარე მძლავრი ინტეგრაციული პროცესების გამო, უამრავი ნაშრომი იწერება იმის თაობაზე თუ რას ნიშნავს „ევროპულობა“, „დასავლურობა“ და ვინ არის ჭეშმარიტი ევროპელი. პასუხი ერთი და მარტივია - ის, რასაც თანამედროვე მსოფლიო უწოდებს დასავლურს და ევროპულს, არის ის საზოგადოება, რომელმაც გაიარა რენესანსი, რეფორმაცია, განმანათლებლობისა და რევოლუციების ეპოქები. ამ კრიტერიუმების მოშველიებით საკმაოდ ადვილად შეგვიძლია მოვახდინოთ ევროპის „კულტურული“ დელიმიტაცია და დავინახოთ, რომ ცენტრალური და აღმოსავლეთი ევროპიდან (ფიზიკურ-გეოგრაფიული გაგებით) იმ, „ნამდვილ“ ევროპაში დარჩება მხოლოდ პოლონეთი, ჩეხეთი, სლოვაკია, უნგრეთი,

რუმინეთის ნაწილი, სლოვენია, ხორვატია, უკრაინის დასავლეთი ნაწილი, ბალტიის ქვეყნები. იაპონია, ტაივანი, სინგაპური და სამხრეთ კორეა ევროპულობაზე თავს არ დებენ, მაგრამ ევროპული დასავლური ეფექტიანად შეუხამეს საკუთარს, ეროვნულს და ძალიან მაღალ შედეგებს მიაღწიეს. ამერიკულიც ხომ ძირში ევროპულია. ის, რასაც თანამედროვე დასავლური ცივილიზაცია ჰქვია, დასავლეთ ევროპის სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული გამოცდილებიდან გამომდინარეობს. ამის ათვისება ყველას შეუძლია და ბევრმა შესანიშნავად შეძლო კიდევ. ევროპულობის ქვაკუთხედი კანონმორჩილება და დაულალავი შრომაა. ევროპულობა რომ დავიბრალოთ, ამით ჭეშმარიტი ევროპელები გავხდებით?

ორიენტაცია ძლიერ მაგნიტურ ველში

სიტყვა „ორიენტაცია“ მეტად პოპულარული გახდა ჩვენს პოლიტიზირებულ საზოგადოებაში. განსაკუთრებით ხშირად გაისმის გამოთქმა „დასავლური ორიენტაცია“. თუ დასავლური ორიენტაცია არა გვაქვს ესე იგი მოღალატე ან ძალიან ჩამორჩენილი აზროვნების პოლიტიკოსი ბრძანდები.

პოლიტიკაში ორიენტაცია ჰორიზონტის რომელიმე მხარის მიმართულებით მხოლოდ მზერა არ არის. პოლიტიკაში ორიენტაცია არის გამოკვეთილი პოლიტიკის გატარება. დასავლური ორიენტაცია ნიშნავს დასავლეთთან აქტიურ დაახლოებას, მისი გავლენის სფეროში მოხვედრას, მასთან კავშირის შექმნას და ა.შ. ძალუმს კი დღევანდელ საქართველოს დასავლური ორიენტაციის განხორციელება? თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობებში მკაცრი, დაუნდობელი რეალიზმი ბატონობს. რომანტიზმით, ზნეობრივი აბსტრაქციებით ნაკარნახევი საგარეო პოლიტიკით, პოლიტიკური პროვინციალიზმით ეროვნული ინტერესების დაცვა შეუძლებელია. საერთაშორისო ურთიერთობათა თეორიაში არსებობს „ძალის პოლიტიკის“, „ძალთა თანაფარდობის“, „გავლენის სფეროების“ და სხვა კონცეფციები, რომლებიც თეორიაში წარსულისა და აწმყოს სა-

ერთაშორისო ურთიერთობათა პრაქტიკიდან არის მოსული. დღეს იმდენს ლაპარაკობენ გეოპოლიტიკის შესახებ, რომ ეს ცნებაც ლამის განყენებულად, სტერილურად აქციონ. სწორედ ახლანდელი გეოპოლიტიკური ვითარება უკარნახებს და აიძულებს საქართველოს პოლიტიკური და გეოპოლიტიკური რეალიზმის გზით იაროს, საკუთარი ეროვნული ინტერესები რეალურ საერთაშორისო ვითარებას შეუხამოს. პოლიტიკა ხომ შესაძლებელის ხელოვნებაა. პატარა, გაპარტახებული, უსუსური ქვეყნისათვის, რომელიც მხოლოდ ახლა აპირებს თანამედროვე ცივილიზებული გზით განვითარდეს, განა ბევრი არჩევანი არსებობს?

გავლენიანი ამერიკელი ექსპერტი უილიამ ჰვაფი განიხილავს აღმოსავლეთ ევროპაში შექმნილ ვითარებას და აღნიშნავს, რომ დასავლეთის ინტერესებს აღმოსავლეთით გარკვეული ზღვარი აქვს: „...ეს ეხება სსრკ-ის მემკვიდრე სახელმწიფოებს, რადგან პოლიტიკური რეალიზმი ასე გვკარნახობს. ყოფილი სსრკ-ის ტერიტორიაზე მიმდინარე ეთნიკური კონფლიქტები დასავლეთის ქვეყნების კომპეტენციის ჩარჩოებს სცდება. დასავლეთს არ ძალუძს კონსტრუქციული გავლენა იქონიოს ამ რეგიონში და ეს კონფლიქტები უმეტესწილად დასავლეთის პრაქტიკული შესაძლებლობების მიღმაა. დასავლეთმა არსებითად უკვე გადაწყვიტა, რათა არავითარ შემთხვევაში არ ჩაერიოს ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე არსებული თანამეგობრობის კონფლიქტებში, შესაძლოა ერთი შემთხვევის გარდა - თუ რუსეთი შეეცდები კვლავ მიიერთოს ბალტიის ქვეყნები. დასავლეთს ძალიან ცოტა რამ შეუძლია გააკეთოს, რათა გავლენა იქონიოს აზერბაიჯანელებისა და სომხების, ტაჯიკი მუსლიმანებისა და ნაციონალ-კომუნისტების, ინგუშებისა და ოსების, სამხრეთ ოსებისა და ქართველების ბრძოლაზე. დასავლეთისათვის ამ კონფლიქტებს, საღად, თუნდაც დაუნდობლად რომ ვიზაროვნოთ, ოდნავი მნიშვნელობაც კი არა აქვს, თუ კი ისინი რუსეთის გამოჯანმრთელების პროცესის დესტაბილიზაციას არ მოახდენენ. ბალკანეთისა და აღმოსავლეთ ევროპის ვითარება კი სულ

სხვაა...“² ნუთუ ამას კიდევ კომენტარი სჭირდება? ჩვენდა სამწუხაროდ, ეს შეხედულება დასავლეთის მთავრობათა სამუშაო ფორმულად, პრაქტიკულ დოქტრინად იქცა. მიუხედავად ამისა, საქართველო დღენიადაგ უნდა ცდილობდეს დასავლეთთან ყოველგვარი კავშირების გაღრმავება-გაფართოებას. იქნებ როდესმე ორიენტაციაც გამოგვივიდეს?

დაყავი და იბატონე

საერთაშორისო ურთიერთობათა თეორიასა და პრაქტიკაში გაბატონებულია შეხედულება, რომ მსოფლიოს უძლიერესი ქვეყნები თავიანთ ძლიერებას დედამიწის სხვადასხვა რაიონებში ან ქვეყნების გარკვეულ ჯგუფებში ცალმხრივად, საკუთარი ინტერესებისათვის იყენებენ. ამავე დროს უძლიერესი ქვეყნები ერთმანეთში თანხმდებიან საკუთარი გავლენის, ინტერესების თუ პასუხისმგებლობის სფეროების დამყარების თაობაზე. ადრე გავლენის სფეროების დაწესების შესახებ შეთანხმებები იდებოდა (გავიხსენოთ თუნდაც რომის პაპების ბულები XV-XVI სს.) დღესდღეობით გავლენის სფეროთა შესახებ ფორმალური შეთანხმებები არ იდება და მსოფლიოს უძლიერესი ქვეყნები ამჯობინებენ უფრო მიღებულ და მოქნილ პრაქტიკას - დაინტერესებული მხარეები ერთმანეთთან ურთიერთობებში და გავლენის სფეროების დადგენისას გარკვეულ „თამაშის წესებს“ აყალიბებენ და შემდგომში ცდილობენ ყოველგვარი ფორმალური შეთანხმებების გარეშე, დაიცვან ხსენებული წესები. ამ წესების მთავარი პირობაა, რომ ორი ძლიერი ქვეყანა ცნობს ურთიერთის დომინირებას გარკვეულ რეგიონებში ან სფეროებში, მაგრამ ორივე ცნობს ურთიერთის უფლებებს გავლენის სფეროზე უფლებების მხოლოდ იმ გაგებით, რომელიც გამომდინარეობს „თამაშის წესებიდან“. გავიხსენოთ სსრკ-ის მიერ 1956 წელს უნგრეთის და 1968 წელს ჩეხოსლოვაკიის ოკუპაცია. აშშ-მა არაფრით არ უპასუხეს, მაგრამ, როცა 1961 წელს ხრუშჩოვის ბრძანებით კუბაზე საბ-

² William Pfaff, Invitation to War, „Foreign Affairs“, Vol. 72, № 3, 1993, p. 108.

ჭოთა ბირთვული რაკეტები იქნა განლაგებული, აშშ-ის რეაგირება მეტად ძლიერი იყო და სსრკ-მ გამოიტანა კუბიდან ხსენებული რაკეტები. ორი სუპერძალის დომინირება თავიანთ გავლენის სფეროებში კვლავ გარკვეულ თამაშის წესებს დაექვემდებარა.

სოციალისტური ბანაკისა და სსრკ-ის დაშლის შედეგად რუსეთი აშშ-თან ურთიერთობებში და საკუთარი გავლენის სფეროს განსაზღვრაში, ახალი გეოპოლიტიკური რეალობიდან გამომდინარე, გარკვეული თამაშის წესების ჩამოყალიბებას შეეცადა. ეს ხდებოდა დიპლომატიური არხების, მეზობელ ქვეყნებში (ტაჯიკეთი, მოლდავეთი, საქართველო, სომხეთი, აზერბაიჯანი და სხვ.) ეთნოკონფლიქტებისა და სხვადასხვა პოლიტიკური აქციების მოწყობისა და გამოყენების საშუალებით. ბუნებრივია, რომ ორივე მხარე ამ პოლიტიკურ „ვაჭრობაში“ საკუთარი მიზნების მაქსიმიზაციას შეეცადა. შესუსტებული რუსეთის ოსტატურმა დიპლომატიამ და ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე არსებულმა მძიმე პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა ვითარებამ და რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია დასავლეთის (პირველ ყოვლისა, აშშ-ის) პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა ინტერესებმა განაპირობა აშშ-ისა და რუსეთის მიერ თავიანთი გავლენის სფეროების განსაზღვრა და თამაშის წესების „ახალი რედაქცია“. საქართველო ყველაფერ ზემოხსენებულისა და საკუთარი უსუსურობის გამო რუსეთის გავლენის სფეროში დარჩა. ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკებიდან რუსეთის პოლიტიკური გავლენის სფეროდან „გამოყვანილ“ იქნა მხოლოდ ბალტიის ქვეყნები, მაგრამ უახლოეს მომავალში მათ მაინც მოუწევთ რუსეთთან მჭიდრო ეკონომიკური ურთიერთობა. ბევრი რამ დამოკიდებულია საკუთრივ რუსეთზე. რუსეთის შემდგომი განვითარების ხასიათი გადაწყვეტს არა მხოლოდ თვით რუსეთის, არამედ მისი გავლენის სფეროში მყოფი ქვეყნების განვითარების ბევრ ასპექტს.

დასავლეთი ცდილობს რუსეთის განვითარება ცივილიზებული, დემოკრატიული გზით წარიმართოს. ძლიერი, მაგრამ დემოკრატიული რუსეთი დასავლეთისათვის ევრაზიის კონტინენტის

დიდ ნაწილზე გარკვეული წესრიგის, სტაბილური განვითარების გარანტი შეიძლება გახდეს. არსებულ მდგომარეობაში მყოფი ამიერკავკასია და მთლიანად კავკასიის რეგიონი დასავლეთს მაინცდამაინც არ აინტერესებს. დასავლეთი აგრეთვე ცდილობს რუსეთს არ განუვითაროს „ვერსალის კომპლექსი“ და ახალი რუსეთის (რომელსაც ბირთვული იარაღის 40 ათასზე მეტი ერთეული აქვს) გარკვეულ პოლიტიკურ ინტერესებს ანგარიში გაუწიოს. ესეც თამაშის წესებში შედის. ცნობილი ამერიკელი ექსპერტი პოლ გობლი შენიშნავს: „ისინი (ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკები) უნდა შეურიგდნენ იმას, რომ რუსეთს საკუთარი გეოპოლიტიკური ინტერესები აქვს და საკუთარი სიდიდისა და ისტორიის წყალობით იგი კიდევ დიდხანს დაიკავებს ცენტრალურ ადგილს ამ ახალი სახელმწიფოების საგარეო პოლიტიკის ფორმირებაში“³.

ასეთია პოლიტიკური და ეკონომიკური სინამდვილე. საქართველომ უკანასკნელი წლების განმავლობაში წინ გადადგა უზარმაზარი ნაბიჯი, გახდა სუვერენული სახელმწიფო. ურთულეს პირობებში იქმნება ახალი საქართველო, მაგრამ ვითარება 1921 წლისაგან თვისებრივად განსხვავდება. ამჟამად ყველაფერი საქართველოზეა დამოკიდებული. შევძლებთ ძლიერი დემოკრატიული სახელმწიფოს, სამოქალაქო საზოგადოების, თანამედროვე ეკონომიკის აშენებას, მოვახერხებთ შიდა წინააღმდეგობების დაძლევას - სათანადო ადგილს დავიკავებთ საერთაშორისო საზოგადოებაში. ვოლტერის „კანდიდის“ ერთ-ერთი გმირის თქმით „ყველამ საკუთარი ბაღი უნდა დაამუშავოს“.

„სამართალი“, № 1-2, 1994

³ Paul A. Goble, *Russia and Its Neighbors*, „Foreign Policy“, № 90, Spring 1993, p. 8.